

Kutatásunknak kettős célja volt. Egyrészt az, hogy tételesen áttekintsük a magyar historizmus 11 szobrászának munkásságát, másrészt pedig, hogy műveiket új szempontok szerint közelítsük meg. Az első feladat teljesítéséeként elkészült 830 katalógus tétel, míg a második (a pályázatunkban csak feltételesen vállalt) feladat értelmében hét tanulmányt publikáltunk. A kutatásban részt vevő személyek nem változtak. Bár szerettem volna bevonni a Pozsonyban élő Kiss Szemán Zsófiát, de ő olyan sokáig gondolkozott, hogy végül is késő lett.

A témánkhoz tartozó tizenegy szobrász: Bezerédi Gyula, Donáth Gyula, Fadrusz János, Huszár Adolf, Kiss György, Mayer Ede, Mátrai Lajos György, Senyei Károly, Szász Gyuka, Szécsi Antal, Zala György. A névsor a tervhez képest annyiban változott, hogy az eredeti listában Zala helyett Stróbl Alajos szerepelt. Szatmári Gizella kérésére azonban le kellett mondanunk Stróbl-ról (monográfiát akar írni róla), ahogy ezt az első szakmai részjelentésben jeleztem is, ezért Zalát vettem be a listába. A csere okozott némi problémát, mert Zalával sosem foglalkoztam, (Szatmári foglalkozott vele), ugyanakkor Stróbl tanári működése, az Epreskert kialakítása, az ott lévő szobormásolatok kérdése az egyik fontos kutatási témánk volt, és maradt is, a publikációk egy része éppen ezekről szól. Végül is megoldódott a helyzet, de Zala hatalmas oeuvre-jéből egyelőre csak a múzeumi anyaggal foglalkoztunk.

A katalógus tételek kb. 60 % - a van rajta a számítógépen, a többi cédulákon (én csak azokra tudok dolgozni), de ezeket folyamatosan felviszem számítógépre. A 2001. évi szakmai részjelentés mellékleteként elküldtem egy mintát (Donáth Gyula) a feldolgozás szempontjaira vonatkozóan. Tekintve, hogy észrevétel nem érkezett, ezt úgy értelmeztem, hogy a bírálók a módszert elfogadták. Az egyes tételek készütségi foka természetesen különböző, attól függően, hogy az adott műtárgy megvan-e vagy sem, hiszen számos esetben csak egyetlen irodalmi forrás vagy kiállítási katalógus tudósít arról, hogy a mű egyáltalán létezett. Függ továbbá attól is, hogy mennyire volt lehetőségünk a mű közvetlen megtekintésére.

Első tanulságként meg is állapítottuk – ami egyébként is sejthető volt -, hogy nagyon sok mű pusztult el vagy lappang. Sok mű (főleg portré) lehet magántulajdonban, családknál. Tekintve, hogy a mai műkereskedelem a szobrászat iránt alig érdeklődik, csak kevésbé számíthatunk arra, hogy lappangó művek ily módon előkerülnek, bár volt már rá példa. A múzeumokban őrzött anyagot – a lehetőségekhez mérten – pontosítottuk, az évszámokat, a méreteket, a leírásokat korrigáltuk. Ha hozzáfértünk a műhöz, akkor újra mértük, három adatot adva meg, ez azonban nem mindig volt lehetséges. A múzeumi raktári viszonyok helyenként egészen katasztrofálisak, a nagyméretű szobrok mozgatására pedig nincsenek munkatársak, sem technikai feltételek. Egyes esetekben sikerült párosítanunk a vázlatokat és a kész műveket, így pl. korábban önállóan tartott műről kiderült, hogy egy nagyobb szoborhoz készült tanulmány. Egy-egy művész munkáinak egyszerű sorbarendeze is sok tanulsággal szolgált: rámutatott a másolatok, a variációk, az újra felhasználás számos nyílt (vagy kevésbé nyílt) módjára, és ezáltal betekintést adott a szorosán vett „műhely” titkaiba. Kutatásunk súlypontja az ú. n. kismesterek munkássága, hiszen róluk a szakirodalom alig vett tudomást, legtöbbjükéről a 80-100 évvel ezelőtt írt nekrológ az utolsó méltatás. Ennek során megtaláltunk és azonosítottunk olyan műveket, amelyekről a szakma korábban nem tudott, előkerültek teljesen ismeretlen archív fotók, levéltári és adattári dokumentumok.

Sajnos számos negatív tapasztalatot is szereztünk. A szabad térben lévő szobrok közül sok eltűnt vagy igen rossz állapotban van. Vonatkozik ez elsősorban a síremlékekre, még a védettekre is! Gyakori tapasztalat, hogy a bronz portré és általában a könnyen mozdítható fém-munkák eltűnnek a síremlékekről, illetve az, hogy ha a család feltehetően kihalt vagy külföldön él, a síremléket senki sem gondozza, bár védelem alatt áll. Így pl. Donáth Gyula

egyik legszebb budapesti síremléke (Kerepesi temető: J. 533., Petneházi Petényi Vendelné Megyeri Krausz Paula síremléke) pusztul el éppen a szemünk láttára. Ha összehasonlítjuk a bécsi Zentralfriedhofban lévő Böhm-síremlékkal - amely szintén Donáth munkája és kitűnő állapotban van, látszik rajta a folyamatos gondozás és megbecsülés - , akkor különösen elszomorodhatunk. Tudunk olyan szoborról, amely tíz évvel ezelőtt még megvolt egy síremléken (Papp Gábor György akkor még látta), de ma már nincs meg (Horváth Mihály síremléke, Kerepesi temető: B 286).

Amikor munkánkat elkezdtük, a korszak szobrászata iránt igen csekély volt az érdeklődés. Ismertsége és kutatása messze elmaradt az építészeté vagy a festészeté mögött. Az utóbbi években azonban örvendetes változás tapasztalható. Ez feltehetően összefügg azzal a szemléleti fordulattal, amely a történettudományok különféle ágaiban az „új historizmus” hatására bekövetkezett. Megváltoztak a múlt megközelítésének módjai, más dolgokra vagyunk kíváncsiak és fogékonyak, mint korábban. A hosszú időn át uralkodó stílustörténeti megközelítést a művészettörténet írásban is felváltotta egy plurális szemlélet, amelyben a mű történeti kontextusa vezet el az értelmezéshez. Ennek révén a historizmus kiszabadult a negatív előítéletek uralta skatulyából. Nem a modernizmusból visszafele tekintünk a korszakra, hanem a 19. század minél teljesebb megismerésére törekedve próbáljuk megérteni a következményeket. Ennek köszönhetően nálunk is megszorodtak azok a kiállítások, konferenciák, amelyekhez témánkkal kapcsolódni tudtunk (Művészek és műtermek; A modell. Női akt a 19. századi magyar művészetben; Imitáció és kreáció). Tanulmányaink egy része felkérésre készült, a kiállításokhoz kapcsolódó kiadványok számára. A többi részben egy-egy művésszel (Fadrusz János) vagy egy építész (Gerster Kálmán) és több szobrász együttműködésével foglalkozik, részben pedig olyan általános kérdésekkel, mint az akadémiai oktatás, a mester és a tanítványok kapcsolata, a művészek társadalmi helye, a megbízó igényei és azok teljesítése, illetve az antik művészet differenciált hatása a korszak szobrászatában. Külön örömet jelentett számomra annak a fotósorozatnak a megfejtése, amely több mint 100 éve van a Képzőművészeti Egyetem könyvtárában, de csak a közelmúltban leltározták be. Senki sem tudta, hogy mit ábrázolnak a fotók. A sorozat az 1894-es évben a Stróbl-iskolán tanuló növendékek év végi beszámoló munkáit mutatja, továbbá az Epreskert életét, valamint Stróbl egyik fantasztikus emlékműtervét, amelyet a millenniumi ünnepekre készített, de természetesen nem valósult meg.

A tanulmányok között egyetlen olyan van, amelyik csak lazán kapcsolódik a témához, ez a gödöllői szobrászokat tárgyalja. A Gödöllőn 2004-ben, általam rendezett kiállításához készült kiadványban jelent meg, és hosszas gondolkodás után írtam be a listába. Valójában a historizmus nagy mestereit követő generációról van benne szó, és arról a nagyon izgalmas problémáról, hogy a tőlük nyert akadémiai tudás, hogyan élhet tovább a szecesszióban, milyen megoldásokhoz vezethet, és milyen utakat kínál fel a későbbi évtizedekben, amikor a szecesszió sztereotípiái és a historizmus eszméi már elvesztették aktualitásukat. Az akkor esedékes részjelentésben ezt jeleztem is, és a bírálókra bízam, hogy elfogadják-e a tanulmányt.

A publikációk mindegyikében feltüntettük, hogy az OTKA támogatásával készült. Sajnos ugyanezt nem tettük meg azoknál a katalógus tételeknél, amelyek az MTA Művészeti Gyűjteményeit tárgyaló kiadványban jelentek meg. (A Magyar Tudományos Akadémia Képzőművészeti Kincsei, Bp., 2004.) Azt hiszem, hogy itt túlzottan szerények voltunk, hiszen az általunk elemzett szobrok nagy része a témánkhoz tartozó művészek munkája, és a kutatás során összegyűjtött levéltári adatokat használtuk fel. Nem találtuk meg a formáját annak, hogy egy katalógus tételben ezt hogy lehet megadni.

Az OTKA Bizottság által eredetileg megítélt kutatási összeg a kötelező elvonások miatt erősen lecsökkent, ezért például kevesebb fotót tudtunk csináltatni, nem tudtunk minden helyszínre elmenni. Ennek ellenére úgy érzem, hogy a kutatás eredményes volt, az én számomra pedig ritka lehetőség. Az összegyűjtött anyagot számos további tanulmányban és a 2006. őszén, a Képzőművészeti Egyetemen megrendezésre kerülő, a Stróbl-mesteriskolát bemutató kiállításban tudom hasznosítani.

Végül szeretném megköszönni a Bizottságnak, hogy a kutatási lehetőséget a számomra megadta.

Nagy Károlyné